

EFTERSPØRGSELENS ELASTICITET.

Af Carl Iversen.

I.

Der er Strid iblandt de Lærde om, hvem Æren tilkommer for den eksakte Udformning af Begrebet Efterspørgselens Elasticitet. I Almindelighed nævner man *Marshall* som dets Ophavsmand¹⁾, og der er heller ingen Tvivl om, at det er ham og hans Elever, der især har vist os, hvilket værdifuldt Værktøj dette Begreb er for den økonomiske Analyse. Men vil man være helt korrekt, gaar det adskilligt længere tilbage²⁾.

I en vis Forstand er Begrebet saa gammelt som den økonomiske Videnskab overhovedet. Det kommer til Udtryk allerede i den berømte King-Davenantske Skala³⁾, og det ligger bag alle de ivrige Diskussioner i England i Begyndelsen af det 19. Aarh. om Forholdet mellem Udbudet og Prisen paa Hvede⁴⁾. Men nogen klar Opfattelse af Elasticitetsbegrebet kunde man ikke faa, saa længe man betragtede Efterspørgsel simpelt hen som enstydig med efterspurgt Mængde⁵⁾. Det kunde først for-

¹⁾ Se f. Eks. *F. Y. Edgeworth* i *Palgrave's Dictionary of political economy*, London 1925, Artiklerne *Demand curves* og *Elasticity*, Bd. I, S. 542 og 691 og *I. M. Keynes* i hans Mindeartikel ved *Marshall's Død* i *Econ. Journ.*, 1924, S. 353.

²⁾ Se *Henry Schultz*: *Statistical laws of demand and supply*, Chicago 1928, S. 6 og *H. L. Moore*: *Synthetic economics*, New York 1929, S. 33 ff.

³⁾ Se herom f. Eks. *W. Stanley Jevons*: *The theory of political economy*, 4. ed., London 1911, S. 153—159 og *Westergaard og Nybølle*: *Statistikens Teori i Grundrids*, 3. Udg. Kbhvn. 1927, S. 27.

⁴⁾ Se herom f. Eks. *Tooke og Newmarck*: *History of Prices*, Bd. V, London 1857, S. 66 ff.

⁵⁾ Dette var som bekendt *Ricardos* Opfattelse; se *Principles of political economy and taxation*, ch. XXX (Everyman's ed. S. 260—62): „The demand for a commodity cannot be said to increase if no additional quantity of it be purchased or consumed.“ Jfr. *A. Amonn*: *Ricardo als Begründer der theoretischen Nationalökonomie*, Jena 1924, S. 85 og *Ewald Schams*: *Konstanz und Variabilität ökonomischer Grössenbeziehungen*, *Weltw. Arch.* Bd. 31, 1930, S. 396—97.

EFTERSPØRGSELENS ELASTICITET.

Af Carl Iversen.

I.

Der er Strid iblandt de Lærde om, hvem Æren tilkommer for den eksakte Udformning af Begrebet Efterspørgselens Elasticitet. I Almindelighed nævner man *Marshall* som dets Ophavsmand¹⁾, og der er heller ingen Tvivl om, at det er ham og hans Elever, der især har vist os, hvilket værdifuldt Værktøj dette Begreb er for den økonomiske Analyse. Men vil man være helt korrekt, gaar det adskilligt længere tilbage²⁾.

I en vis Forstand er Begrebet saa gammelt som den økonomiske Videnskab overhovedet. Det kommer til Udtryk allerede i den berømte King-Davenantske Skala³⁾, og det ligger bag alle de ivrige Diskussioner i England i Begyndelsen af det 19. Aarh. om Forholdet mellem Udbudet og Prisen paa Hvede⁴⁾. Men nogen klar Opfattelse af Elasticitetsbegrebet kunde man ikke faa, saa længe man betragtede Efterspørgsel simpelt hen som enstydig med efterspurgt Mængde⁵⁾. Det kunde først for-

¹⁾ Se f. Eks. *F. Y. Edgeworth* i *Palgrave's Dictionary of political economy*, London 1925, Artiklerne *Demand curves* og *Elasticity*, Bd. I, S. 542 og 691 og *I. M. Keynes* i hans Mindeartikel ved *Marshall's Død* i *Econ. Journ.*, 1924, S. 353.

²⁾ Se *Henry Schultz*: *Statistical laws of demand and supply*, Chicago 1928, S. 6 og *H. L. Moore*: *Synthetic economics*, New York 1929, S. 33 ff.

³⁾ Se herom f. Eks. *W. Stanley Jevons*: *The theory of political economy*, 4. ed., London 1911, S. 153—159 og *Westergaard og Nybølle*: *Statistikens Teori i Grundrids*, 3. Udg. Kbhvn. 1927, S. 27.

⁴⁾ Se herom f. Eks. *Tooke og Newmarck*: *History of Prices*, Bd. V, London 1857, S. 66 ff.

⁵⁾ Dette var som bekendt *Ricardos* Opfattelse; se *Principles of political economy and taxation*, ch. XXX (Everyman's ed. S. 260—62): „The demand for a commodity cannot be said to increase if no additional quantity of it be purchased or consumed.“ Jfr. *A. Amonn*: *Ricardo als Begründer der theoretischen Nationalökonomie*, Jena 1924, S. 85 og *Ewald Schams*: *Konstanz und Variabilität ökonomischer Grössenbeziehungen*, *Weltw. Arch.* Bd. 31, 1930, S. 396—97.

muleres som Konsekvens af Opfattelsen af Efterspørgsel som en Funktion af Pris og omsat Mængde. En af de væsentligste Fordele ved at udtrykke Efterspørgselen ved en Kurve ligger netop i, at Kurvens Form paa en saa elegant Maade viser os Efterspørgselsens Elasticitet. For saa vidt er det naturligt nok, at det i Virkeligheden er *Cournots* Geni, vi har at takke ikke blot for Konstruktionen af den almindelige faldende Efterspørgselskurve, men ogsaa for en exakt Sondring mellem Varer med elastisk og Varer med uelastisk Forbrug⁶⁾.

ii.

De fleste af os herhjemme er sikkert mest fortrolige med Efterspørgselsens Elasticitet i den Udformning, Begrebet har faaet i Professor *Bircks* Grænseværdilære⁷⁾. Jeg vil derfor tage Fremstillingen dér til Udgangspunkt.

Professor *Bircks* Definition af Efterspørgselsens Elasticitet gaar ud paa, at den angiver, hvor stor en Ændring i den omsatte Mængde af en Vare der svarer til en given Forandring i dens Pris. Det afgørende herfor — lærer vi — er Efterspørgselskurvernes Faldhastighed. Varer med en „stejl“ Kurve har uelastisk, Varer med en „flad“ Kurve har elastisk Efterspørgsel. Vi kender alle sammen den berømte Tegning (Fig. 1; se næste Side).

Vi tænker os altsaa, at der af to Varer A og B tilfældigvis omsættes samme Kvantum N til samme Pris P. Falder nu af en eller anden Grund Prisen paa begge Varer til P^1 , vokser den omsatte Mængde af A kun fra N til N_A , men den omsatte Mængde af B helt fra N til N_B . Og som en videre Konsekvens lærer vi, at den samlede Udgift til Varen A vil

⁶⁾ Cournot foreslog nemlig i Forbindelse med sin banebrydende Redegørelse for Monopolistens Bestræbelser for at skaffe sig den største Totalindtægt, at man skulde tilvejebringe statistiske Oplysninger, der muliggjorde en Deling af alle vigtigere Varer i to Grupper under Hensyn til, om deres faktiske Pris laa over eller under det Punkt, hvor Pris multipliceret med omsat Mængde var paa Maksimum, idet han gjorde opmærksom paa, at mange økonomiske Problemer vilde faa en forskellig Løsning, eftersom de Varer, man havde med at gøre, hørte til den ene eller den anden af disse to Grupper. Og da vi nu nedenfor vil opdage, at Efterspørgselen i dette Punkt, hvor Pris multipliceret med omsat Mængde naar sit Maksimum, netop har „Elasticiteten 1“ — for at bruge den moderne Terminologi — gik *Cournots* Forslag altsaa i Virkeligheden ud paa, at man skulde inddele Varerne efter, om de havde en Elasticitet, der var større eller mindre end 1. Se *Cournot: Researches into the mathematical principles of the theory of wealth*, engelsk Udg. ved Irving Fisher, New York 1927, S. 54.

⁷⁾ Læren om Grænseværdien, Kbhvn. 1918, S. 130 ff.

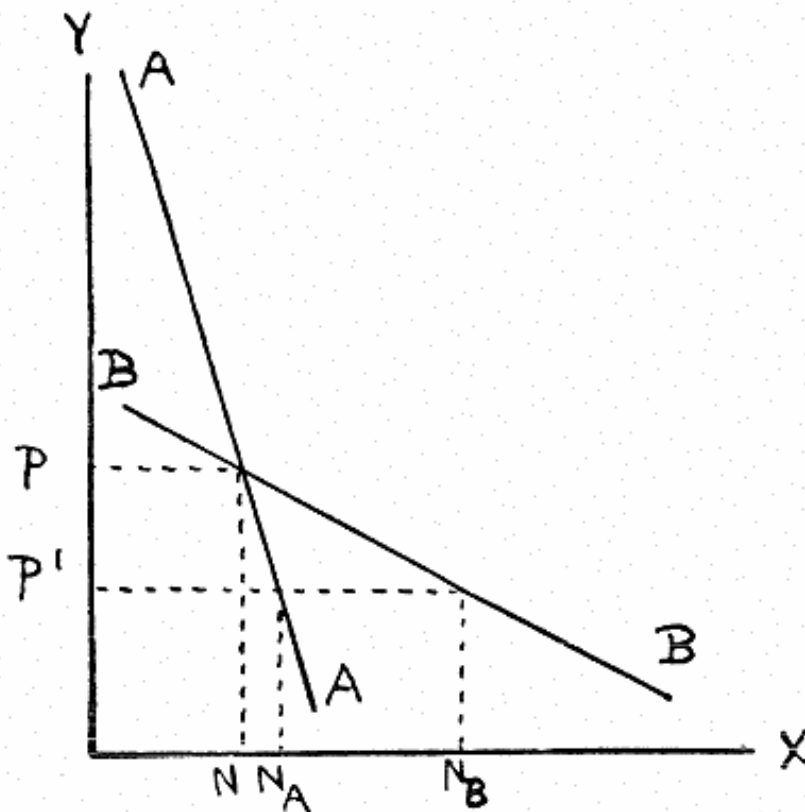

Fig. 1.

synke, naar Prisen falder, medens Udgiften til B vil stige ved et Fald i Prisen⁸⁾.

Nu kræves der imidlertid ikke særlig stor Skarpsindighed for at opdage, at dette sidste strengt taget ikke gælder fuldt ud for de rette Linier, Professor *Birck* her som saa ofte benytter som det simpleste Udtryk for de forskellige Varers Efterspørgselsfunktioner. Tænker vi os nemlig, at Prisen paa A i Forvejen er meget høj, vil et Fald i Prisen aabenbart øge vor Udgift til A, og tænker vi os omvendt, at B i Forvejen er meget billig, vil et yderligere Fald i Prisen mindske vor Udgift til B (jfr. Fig. 2). Vi maa derfor have nærmere præciseret, hvor „flade“ og hvor „stejle“ Kurverne skal være for at repræsentere henholdsvis elastisk og uelastisk Efterspørgsel⁹⁾.

⁸⁾ *Eli F. Heckscher* synes derimod at mene, at Grænsetilfældene ved en Prisstigning er, at der trods denne enten bliver aftaget samme Mængde af Varen eller udgivet samme Pengebeløb til den. Se „Efterfrågens och tillgångens elasticitet“, *Ekon. Tidskr.* 1917, S. 2. I Marshalls Terminologi betyder dette, at Heckscher kun betragter Elasticiteter mellem 0 og 1.

⁹⁾ „Speaking carelessly, many of us are accustomed to refer to the steepness of the slope of a demand curve, as usually drawn, as an indication of the elasticity of demand. Elasticity of demand is, of course, only remotely related to steepness of slope when drawn on an ordinary chart“ (*Holbrook*

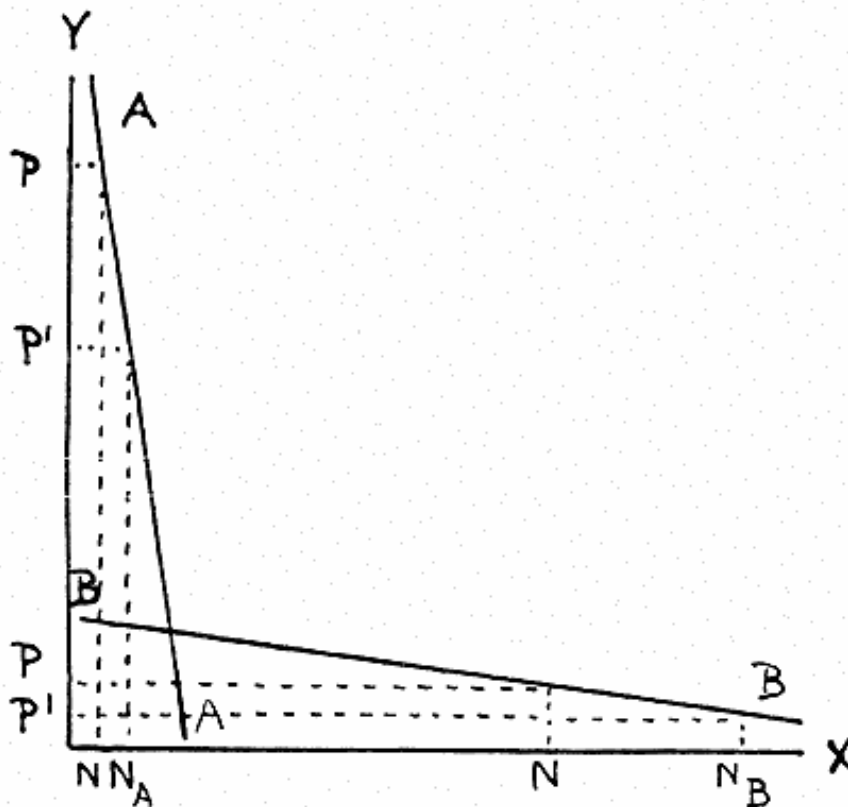

Fig. 2.

Det var det, *Marshall* indsa, da han indførte sin elegante Definition af Elasticiteten, og det var som allerede antydet i Virkeligheden det samme, *Cournot* gjorde allerede i 1838. *Marshall* begynder med at bestemme Efterspørgselens Elasticitet paa samme Maade som Professor *Birck*: Den er stor eller lille — siger han¹⁰⁾ — eftersom den efterspurgte Mængde stiger stærkt eller svagt ved en given Nedgang i Prisen. Men saa føjer han til i en Note — og som saa ofte hos *Marshall* er Noten nok saa vigtig som Teksten — at vi kan sige, at Elasticiteten er 1, hvis en lille Nedgang i Prisen fremkalder en dermed proportional Stigning i den efterspurgte Mængde og altsaa lader Totaludgiften til Varen uændret; følgelig er den større end 1, hvis Mængden vokser mere end proportionalt med Nedgangen i Prisen, og mindre

Working: „The statistical determination of demand curves“, *Quart. Journ. of Econ.* 1925, S. 515, note 9). Tegner man derimod Efterspørgselskurven i dobbelt logaritmisk Maalestok, fremgaar Elasticiteten direkte af Kurvens Hældning; jfr. *Wassily Leontieff*: Ein Versuch zur statistischen Analyse von Angebot und Nachfrage, *Weltw. Arch.* Bd. 30, 1929, S. 6. *

¹⁰⁾ *Principles of economics*, Bk. III Ch. IV § 1 (8. Udg., London 1920, S. 102).

end 1, dersom Mængden øges i mindre Proportion, end Prisen falder¹¹⁾).

Dermed er vi i Stand til at drage en skarp Grænse mellem uelastisk og elastisk Efterspørgsel, mellem „stejle“ og „flade“ Efterspørgselskurver. Skellet sættes af en Efterspørgselskurve, der i hele sit Forløb har Elasticiteten 1, d. v. s. er saaledes beskaffen, at Pris multipliceret med omsat Mængde hele Tiden holder sig konstant — „the constant outlay curve“ kalder Marshall den derfor træffende. Den har altsaa Ligningen

$$xy = c.$$

Det bliver med andre Ord en rektangulær Hyperbel med Akserne som Asymptoter. Men naturligvis vil en faktisk Efterspørgselskurves Elasticitet kunne variere fra Punkt til Punkt. Dens „Faldhastighed“ behøver ikke hele Tiden at være den samme. Man maa derfor altid angive, hvilket Punkt paa Kurven en vis Elasticitet refererer sig til.

Vi kan nu tænke os en hel Mængde af den Slags Hyperbler tegnet ind mellem Akserne (Fig. 3). Vender vi derefter tilbage

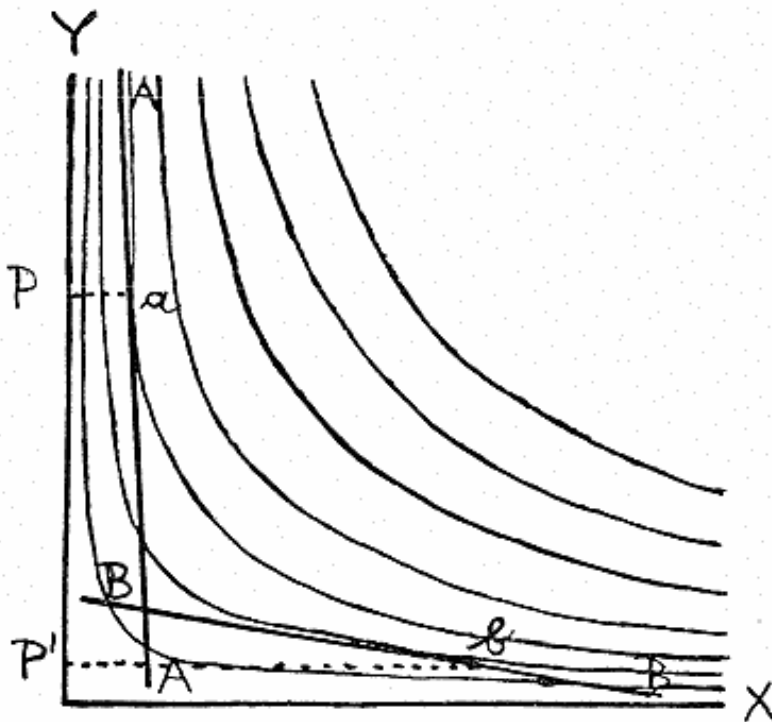

Fig. 3.

¹¹⁾ Elasticiteten udtrykkes altsaa ved $\frac{dx}{x} : \frac{dy}{y}$. Samtidig angiver Marshall en simpel geometrisk Metode til Maaling af Elasticiteten. (Anf. St. S. 102, jfr. S. 839—40).

til Professor Bircks „stejle“ Kurve AA og lader den tangere en af vore Hyperbler i a, ser vi, at et Prisfald, saa længe Prisen dog stadig holder sig over P, øger Udgiften til Varen, eller m. a. O., at Kurven AA over a har en Elasticitet større end 1 og først derefter bliver „uelastisk“, og at omvendt den „flade“ Kurve BB, som tangerer den rektangulære Hyperbel i b, kun er „elastisk“ indtil dette Punkt og derefter bliver „uelastisk“, saaledes at et Prisfald under P^1 sænker Totaludgiften til Varen. Det gælder med andre Ord om at gøre sig fortrolig med disse Hyperblers Forløb, saa at man ved at kalde dem frem for sit indre Øje straks kan afgøre, om en foreliggende Efterspørgselskurve paa det afgørende Sted er elastisk eller uelastisk¹²⁾.

III.

Nu knytter der sig imidlertid den Vanskelighed til Bestemmelsen af Efterspørgselens Elasticitet, at vore Efterspørgselskurver kun har Gyldighed under den gamle *ceteris paribus* Forudsætning¹³⁾.

Naar vi tegner Efterspørgselskurven for en bestemt Vare, forudsætter vi, at Priserne paa alle andre Varer holder sig uforandret, selv om den paagældende Vares Pris ændres. Men strængt taget holder denne Forudsætning naturligvis saa godt som aldrig Stik i Virkeligheden¹⁴⁾. Klarest fremtræder dette maaske i Tilfælde af *competing supply*. Bliver Oksekød dyrere, vil det ikke kunne undgaa at paavirke Flæskeprisen, og derved forrykkes igen hele Efterspørgselskurven for Oksekød, saa at dens Elasticitet eventuelt bliver en anden end før.

¹²⁾ Marshall's Definition af Efterspørgselens Elasticitet hjælper os ogsaa ud over en anden Vanskelighed. Det er klart, at den samme Indstilling hos Køberne giver sig et forskelligt Udtryk i deres Efterspørgselsrække efter den Enhed, hvori baade Mængde og Pris er udtrykt; den vil tage sig mere eller mindre elastisk ud alt efter om Enheden er kg eller Tons, Kroner eller Øre. Dette maa man naturligvis have Opmærksomheden henvendt paa, naar man sammenligner forskellige Varers Elasticitet, og det tager Marshalls Formel netop med i Betragtning, idet den, som man let indser, er uafhængig af de Enheder, hvori man maaler Pris og Mængde; se *Edgeworth* i Artiklen Demand Curves i *Palgrave's Dictionary*, Bd. I S. 543 og *Marshall* Anf. St. S. 839.

¹³⁾ Se herom *Marshall*: Anf. St. S. 100 og *Edgeworth* i Artiklen Demand curves i *Palgrave's Dictionary* I, S. 543—544.

¹⁴⁾ Cfr. dog den nedenfor S. 22 antydede Mulighed.

Endnu mere urimeligt vilde det selvfølgelig være f. Eks. at bestemme Efterspørgselselasticiteten for „Haard Vinterhvede Nr. 2“ under den Forudsætning, at ikke blot alle andre Varearter, men ogsaa alle andre Hvedesorter holdt sig uforandret i Pris; her er Substitutionsmuligheden saa fuldkommen, at Elasticiteten i Efterspørgselen efter den enkelte Hvedesort (Haard Vinterhvede Nr. 2) under denne Forudsætning vilde nærme sig uendelig. Tilsvarende Forhold gælder ved *joint demand*. Stiger Prisen paa Tobak, vil ogsaa Prisen paa Piber forandre sig, og dermed forskydes atter hele Tobakkens Efterspørgselskurve, der var bygget paa den gamle Pris paa Piber. Men ogsaa Varer, hvis Priser ikke paa denne Maade er „beslægtede i lige Linie“, staar i en vis indbyrdes Prissammenhæng; som baade Marshall og Professor Birck gør opmærksom paa, vil enhver Ændring i Udgiften til en enkelt Vare ved at paavirke Indkomstens Grænsenytte kunne øve Indflydelse paa alle de subjektive Priser¹⁵⁾.

Denne Vanskelighed stod fra første Færd *Cournot* for Øje, da han opstillede sin Efterspørgselslov, men det vilde efter hans Opfattelse „overstige den matematiske Analyses Kræfter“ at tage Hensyn til samtlige Prisers indbyrdes Sammenhæng¹⁶⁾. Imidlertid blev det Problem, som *Cournot* saaledes lod ligge som uløseligt i 1838, som bekendt taget op af *Walras* en Menneskealder senere, da han formulerede sit geniale System af simultane Ligninger. For ham og hans Efterfølgere fremtræder den efterspurgte Mængde af hver enkelt Vare som en Funktion ikke blot af den paagældende Vares egen Pris, men af alle Varers Priser. Vi kender alle Professor *Cassels* Ligning¹⁷⁾:

$$N_1 = F_1(p_1, p_2 \dots p_n).$$

Med denne Opfattelse af Efterspørgselen maa ogsaa Elasticitetsbegrebet blive mere kompliceret. Det gaar dog hverken *Walras* eller *Cassel* nærmere ind paa; derimod har den amerikanske Matematiker og Statistiker, Professor *H. L. Moore* udviklet Begrebet partiel Efterspørgselselasticitet¹⁸⁾ for at

¹⁵⁾ Se *Marshall*: Anf. St. S. 99 og 132 og *Birck*: Læren om Grænsenværdien, S. 144—45. I Almindelighed gaar Professor *Birck* dog ud fra, at Ændringer i den Mængde, der købes af en enkelt Vare, ikke nævneværdigt paavirker Indtægtens Grænsenytte; se anf. St. S. 64 og nedenfor S. 20.

¹⁶⁾ Anf. St. S. 127.

¹⁷⁾ Se *Theoretische Sozialökonomie*, 4. Udg. Leipzig 1927 S. 119, jfr. ogsaa *F. Zeuthen*: Den økonomiske Fordeling, Kbhvn. 1928, S. 20—21.

¹⁸⁾ „Partial elasticity of demand“, *Quart. Journ. of Econ.* 1926 og *Synthetic economics*, S. 55 ff.

udtrykke, at samtlige Varers Efterspørgselsforhold er medbestemmende for Elasticiteten i Efterspørgselen efter den enkelte Vare, men at komme nærmere ind paa hans indviklede Formelapparat vilde føre for vidt¹⁹⁾.

Fra den Walras-Casselske Efterspørgselsfunktion er det let at gaa tilbage til den simple klassiske Efterspørgselskurve og betragte den som et specielt Tilfælde. Under dens Forudsætning, at alle andre Priser holder sig uforandret, kan vi blot indsætte konstante Værdier i Formlen for alle de variable undtagen to: Pris og omsat Mængde for Varen selv. Men selv naar vi gør det, frembyder den Walras-Casselske Udtryksmaade en Fordel; den viser os nemlig, at Efterspørgselskurvens Form for en Del vil afhænge af, hvilke Konstanter vi indsætter for de andre Variabler; Efterspørgselskurven for Te vil se anderledes ud, naar den uforandrede Pris paa Kaffe er 10 Kr. pr. kg, end naar den er 3 Kr. pr. kg. Den klassiske Opfattelse derimod ser ganske bort fra de andre Konstanter i Problemet; den bekymrer sig ikke om, paa hvilket Niveau „alt andet“ holdes lige²⁰⁾.

IV.

Der er imidlertid endnu en alvorlig Mangel ved de Opfattelser af Efterspørgselen, vi hidtil har diskuteret. De refererer sig alle til et bestemt Tidspunkt. Medens man for Udbudets Vedkommende for længst er kommet ind paa at sondre mellem „short run“ og „long run“, mellem „simultaneous“ og „successive supply curves“ af væsentlig forskellig Karakter, er Efterspørgselsfunktionerne stadig blevet betragtet som simul-

¹⁹⁾ Ændrer vi Moores Symboler i Overensstemmelse med Cassels Betegnelser, faar vi

$$e_1 \quad p_k; p_1, p_2 \dots p_n = \frac{p_k}{N_1} \cdot \frac{d N_1}{d p_k}$$

som Udtryk for Vare Nr. 1's partielle Efterspørgselselasticitet med Henblik paa Prisen paa Varen k. Tilsvarende partielle Efterspørgselselasticiteter kan naturligvis beregnes med Henblik paa samtlige de n Varers Priser, hvoraf Efterspørgselen efter Vare Nr. 1 er en Funktion. Paa et specielt Omraade søger *Marco Fanno* at løse et tilsvarende Problem, idet han beregner Elasticiteten i Efterspørgselen efter substituerlige Varer; se hans interessante Artikel „Die Elastizität der Nachfrage nach Ersatzgütern“, *Zeitschr. für Nationalökonomie*, 1929 S. 51—74.

²⁰⁾ „The assumption that, other unmentioned and unenumerated factors remaining constant the law of demand will be of a certain type, is really tantamount to saying that under conditions which are unanalysed and unknown, the law of demand will take the supposed form.“ *H. L. Moore: Economic cycles: their law and cause*, New York 1914, S. 66, jfr. *Henry Schultz: Anf. St. S. 25—26.*

tane i Følge selve deres Natur²¹). Man klarer sig gerne med at betragte et vist Tidsrum f. Eks. et Aar og tænke sig visse gennemsnitlige subjektive Priser og dertil svarende Gennemsnitsmængder gældende uforandret for hele denne Periode²²). Men det er klart, at Længden af det Tidsrum, man her opererer med, spiller en stor Rolle. Jo længere Tidsrummet bliver, des mere virkelighedsfjern bliver Forudsætningen om de til Grund liggende Forholds Konstans, des mere sandsynligt bliver det, at Folks hele Indstilling overfor den paagældende Vare af den ene eller den anden Grund vil forandre sig²³).

Ogsaa paa dette Punkt har *H. L. Moore* forsøgt at rykke Virkeligheden et Skridt nærmere. Han tager sit Udgangspunkt i Walras' Ligningssystem, men gør yderligere den Forudsætning, at samtlige Priser og omsatte Mængder i Systemet ikke holder sig uforandret, men hver især har en bestemt „*secular trend*“; derved naar han til, hvad han kalder „*a moving equilibrium of demand and supply*“²⁴), og dermed mener han

²¹) „Subject to a few exceptions we may speak of the demand for a commodity as being of high or low elasticity without specifying how far we are looking ahead“, *Marshall*: Anf. St. S. 456. Cir. derimod f. Eks. de af *Pigou* fremførte Eksempler paa, hvorledes Behovene skifter Karakter (The economics of welfare, 3. Udg. London 1929, S. 84—85).

²²) Ogsaa denne Fremgangsmaade gaar helt tilbage til *Cournot*, der dog udtrykkelig gjorde opmærksom paa, at Efterspørgselsloven kunde ændres selv indenfor et enkelt Aar: „All the wants of mankind are reproduced during the year and all the resources which mankind obtains from nature and by labour. Nevertheless the price of an article may vary notably in a year and strictly speaking, the law of demand may vary also in the same interval, if the country experiences a movement of progress or decadance“ (anf. St. S. 52). Eksempelvis kan ogsaa nævnes, at *Henry Schultz* konstaterer en betydelig Forskel i Efterspørgselselasticiteten for Oksekød om Sommeren og om Vinteren (se „The measurement of the elasticity of the demand for beef“, *Journal of Farm Economics* 1924, S. 275—276).

²³) Jfr. *Edgeworth's* Udtalelse i Artiklen Demand curves i *Palgrave's Dictionary*, I, S. 544: „There is an artificial rigidity in demand curves which imperfectly corresponds to the flux character of human desires“. Se ogsaa *Ragnar Frisch*: „Statikk og Dynamikk i den økonomiske Teori“, *Natök. Tidsskr.* 1929, S. 336—337. Men naar paa den anden Side moderne Institutionalister „suggest that a static theory is of no service, because the consumer becomes a different person, with a new set of values, every time he buys a cigar or a meal, they exaggerate the instability of human behavior, and they contradict their own assertions about the importance of habit and custom“ (*Jacob Viner*: „The utility concept in value theory and its critics“, *Journ. of Pol. Econ.* 1925, S. 386).

²⁴) Se *Quart Journ. of Econ.* 1925, S. 357—371 og *Synthetic economics* S. 53 ff. Tanken om et saadant „Moving equilibrium“ er dog antydnet hos *Walras* (Se *Elements d'économie politique pure*, 4. Udg. 1926, S. 301: „Il nous suffira, pour cela, de supposer les données du problème: quantités possé-

at have gjort Skridtet over i Økonomiens Dynamik. Dynamiken bliver altsaa for Moore blot en Sammenstilling af en Række statiske Ligevægtstilstande, een gældende i hvert enkelt Øjeblik. Han regner m. a. O. med, at Overgangen fra en Ligevægtstilstand til en anden gaar saa glat og hurtigt for sig, at man kan se bort fra den Omstændighed, at selve Overgangen tager Tid. Men det er netop Statikens Forudsætning: det gnidningsfri Samfund²⁵). Dynamiken derimod analyserer, hvorledes selve Overgangen faktisk gaar for sig under Indflydelse af Træghed og Friktion. Den maa derfor undersøge de forskellige Fænomeners Reaktionshastigheder; dens Funktioner bliver marginale paa Tiden²⁶).

Selv i Moores Formulering er Efterspørgselsloven derfor en statisk Lov. Den siger, at hvis Prisen er saadan og saadan, vil den omsatte Mængde være den og den, men den siger strengt taget ikke, at naar Prisen i et vist Tidsrum ændres

dées, courbes d'utilité ou de besoin etc., variant en fonction du temps. L'équilibre fixe se transformera en un équilibre variable ou mobile, se re-tablissant de lui-même au fur et à mesure qu'il sera troublé"). I Stedet for at operere med selve de absolute Prisforandringer og de dermed associerede Ændringer i omsat Varemængde, sætter Moore samtlige Priser og Mængder i Forhold til deres „Normalværdier" (trend values) paa de tilsvarende Tidspunkter. Idet disse sidste angives ved kursiverede Symboler, faar hans Efterspørgselsfunktion følgende Udseende:

$$\frac{N_1}{N_1} = F_1 \left(\frac{p_1}{p_1}, \frac{p_2}{p_2}, \dots, \frac{p_n}{p_n} \right)$$

Under den Antagelse, at hver enkelt partiel Efterspørgselselasticitet er enten en Konstant eller en lineær eller en kvadratisk Funktion af den paagældende Varepris' „trend ratio", udledes derefter forskellige typiske — men højlig udviklede Former af denne Efterspørgselsfunktion.

²⁵) Jfr. iøvrigt om Flertydigheden af Begrebet statisk eller stationær Ligevægt *Lionel Robbins'* interessante Artikel „On a certain ambiguity in the conception of stationary equilibrium", *Econ. Journ.* 1930, S. 194—214.

²⁶) Jfr. Dr. *Ragnar Frischs* Definition af Økonomiens Dynamik som en Analyse af Væksthastigheder, *anf. St.* S. 326. En tilsvarende Opfattelse har Russeren *N. D. Kondratieff* fra Konjunkturinstitutet i Moskva (The static and the dynamic view of economics i *Quart. Journ. of Econ.* 1925, S. 575—83): „The static conception considers economic phenomena, essentially and as a matter of principle, without taking into account their variations in time . . . On the other hand, the dynamic conception considers economic phenomena in the process of changes in their elements and in the inter-relation of the latter in course of time". Og ved disse Forandringer maa man betragte ikke blot „their general trend of development", men ogsaa „the velocity or rate of development". Cfr. ogsaa *F. Zeuthen: Den økonomiske Fordeling*, Kbhvn. 1928, Kap. II §§ 14—15, *Johan Åkerman: om det ekonomiska livets rytmik*, Stockh. 1928, Kap. I, og *P. N. Rosenstein-Rodan: „Das Zeitmoment in der mathematischen Theorie des wirtschaftlichen Gleichgewichtes"*, *Zeitsch. für Nationalök.* 1929, S. 129—142.

paa en vis Maade, varierer Mængden samtidig saadan og saadan, skønt vi ofte er tilbøjelige til at bruge de to Udtryksmaader i Flæng²⁷). Saa længe vi holder os indenfor den statiske Teoris Ramme, er de to Udtryk ogsaa identiske, men saa snart vi prøver paa at betragte Efterspørgselen dynamisk, kommer Forskellen frem. Saa spiller det en Rolle, i hvilken Retning og med hvilken Hastighed Prisbevægelsen er foregaaet; saa opdager vi — for at bruge Dr. *Frischs* Udtryk — at vi maa kende Prisens Væksthastighed i Tiden for at kunne formulere Loven²⁸).

Deraf følger, at den enkeltes Reaktion overfor en given Prissituation saa ikke længere som i den statiske Teori er udtømmende beskrevet ved hans Efterspørgsels Elasticitet i sædvanlig Betydning. Spørgsmaalet bliver her: Hvis Prisen i et vist Tidsrum bevæger sig paa en vis Maade og med en vis Hastighed i hvert enkelt Øjeblik, altsaa følger en vis Tidskurve, hvorledes vil da Indkøbet pr. Tidsenhed variere i samme Tidsrum, hvilken Kurve vil denne Mængde da beskrive? I den indbyrdes Afhængighed mellem disse to Kurver maa vi søge det dynamiske Elasticitetsbegreb.

Oprindeligt var Efterspørgselen som vi saa et Tal, nemlig den efterspurgte Mængde. Hos *Cournot* omdannedes Begrebet til en Funktion, en Kurve, der viste Afhængigheden mellem Pris og omsat Mængde, og hvis Form gav Udtryk for Elasticiteten. I den dynamiske Økonomi gaar vi et Skridt videre endnu: der er Efterspørgsels Elasticitet ikke længere ud-

²⁷) Jfr. Professor Bircks Definition af Elasticiteten; se ovenfor S. 2 ff.

²⁸) At Efterspørgselen er en Funktion af „the rate of change of price“ lige saa vel som af Prisen selv, fremhæves bl. a. af *G. C. Evans* („The dynamics of monopoly“, *Amer. Mathem. Monthly*, 1924 og „The mathematics of economics“, sammesteds, 1925); en anden Amerikaner *C. F. Roos* antyder, at den ogsaa beror paa Produktionens Acceleration („A dynamical theory of economics“, *Journ. Pol. Econ.* 1927, S. 654: „It seems to be incorrect except in special cases to write the demand for a commodity as a function of the price alone of that commodity, or even as a function of the prices of several commodities. The demand depends upon the price, the rate of change of price, and upon the cumulation of these effects. In some instances it may even depend upon the rates of production, the acceleration of production, and upon the cumulation of these effects“). *Ragnar Frischs* dynamiske Efterspørgselslov gaar ud paa, at Indkøbshastigheden d. v. s. det pr. Tidsenhed efterspurgte Kvantum, afhænger ikke blot af Prisens Højde, men ogsaa af Prisens Væksthastighed i Tid og af Lagerbeholdningens Størrelse. (Anf. St. S. 341). Populært udtrykt, kan vi sige, at den Slags dynamiske Efterspørgselslove kan opfattes som en hel Mængde almindelige Efterspørgselsrækker, nemlig een svarende til hver enkelt Kombination af de øvrige Variabler. Jfr. ogsaa *Wassily Leontieff*: Anf. St. S. 21*—24*.

trykt ved Formen paa en Kurve, men ved en højere Slags Variationsmaade, som viser, hvorledes Formen paa en Kurve (Tidskurven for omsat Mængde) afhænger af Formen paa en anden Kurve (Tidskurven for Prisen)²⁹⁾.

V.

Men over alle disse Spekulationer over, hvordan man rent teoretisk skal udtrykke eller maale Efterspørgselsens Elasticitet, maa man naturligvis ikke glemme at spørge, om man har nogen Mulighed for ved Statistikens Hjælp rent konkret at fastslaa Efterspørgselselasticiteten for ganske bestemte Varer. Der har jo i det hele taget i de senere Aar været en voksende Interesse for Fremskaffelse af statistiske Oplysninger og Udvikling af en kvantitativ Økonomi, og denne Tendens har selvsagt ogsaa sat sig Spor paa dette Omraade³⁰⁾.

En af de første, der prøvede paa at fastslaa en Vares Efterspørgselselasticitet ad statistisk Vej, var Professor *R. A. Lehfeldt* i Johannesburg, som i 1914 beregnede Efterspørgselselasticiteten for Hvede til 0.6³¹⁾. Omtrent samtidig kom ogsaa *H. L. Moore* ind paa tilsvarende Beregninger, og siden da har navnlig amerikanske Økonomer tumlet ivrigt med Opstilling af „statistiske Efterspørgselskurver“. Saadanne Kurver foreligger allerede bl. a. for Hvede, Havre, Majs, Kartofler, Hø, Sukker, Bomuld, Okse-

²⁹⁾ Jfr. *Ragnar Frisch*: Anf. St. S. 346—347.

³⁰⁾ Se *Warren M. Persons*: „Statistics and economic theory“, Rev. of Econ. Stat. 1925, S. 179—197 og *W. C. Mitchell*: „Quantitative analysis in economic theory“, Am. Ec. Rev. 1925, S. 1—12. Som alt nævnt paa-pegede *Cournot* allerede i 1838 Ønskeligheden af at tilvejebringe „statistiske Efterspørgselskurver“. Tilsvarende Ønsker udtryktes baade af *Jevons* og *Marshall*, og herhjemme udtalte Professor *Harald Westergaard* allerede i 1891 (Indledning til Studiet af Nationaløkonomien, S. 31), at „det lader sig selvfølgelig ikke gjøre for hvert enkelt Menneske at fastslaa de bestandig skiftende Forhold, det her drejer sig om; men man kunde vel tænke paa at finde visse Gjennemsnitsudtryk for disse Forhold, hvorved et helt Befolkningslags Behov lægger sig for Dagen. Det vilde f. Ex. alene være en stor Vinding ved statistiske lagttagelser at konstatere Befolkningens Trang til Korn, for derigjennem at vinde Forstaaelse af Kornprisernes Afhængighed af det tilstedeværende Kornforraad.“ Jfr. *Westergaard og Nybølle*: Anf. Arb. S. 345—46, og samme Værks 2. Udg. Kbhvn. 1915, S. 308—09.

³¹⁾ „The elasticity of the demand for wheat“, Econ. Journ. 1914, S. 212—17. Lehfeldts Fremgangsmaade er siden blevet kritiseret baade af *Holbrook Working* (Quart. Journ. of Econ. 1925, S. 526 ff.) og *Henry Schultz* (Anf. St. S. 7 og 211—12.) Her skal kun nævnes, at han ved at betegne 0.6 som Elasticiteten, gældende for hele Kurven, implicerer at denne har Formen $xy^c = c$.

kød, Svin, Raajern og Guld³²⁾, og deres Antal vil sikkert blive stærkt forøget i de kommende Aar. Lad os derfor et Øjeblik se paa, hvad det egentlig er, den Slags Kurver viser os³³⁾.

Enhver statistisk Efterspørgselskurve er baseret paa Iagttagelser af Pris og omsat eller produceret eller forbrugt Mængde paa forskellige Tidspunkter eller gennem forskellige Tidsrum. Tænker vi os et Koordinatsystem (Fig. 4), repræsenterer hver af disse Iagttagelser altsaa et Punkt med en vis Abscisse (Mæng-

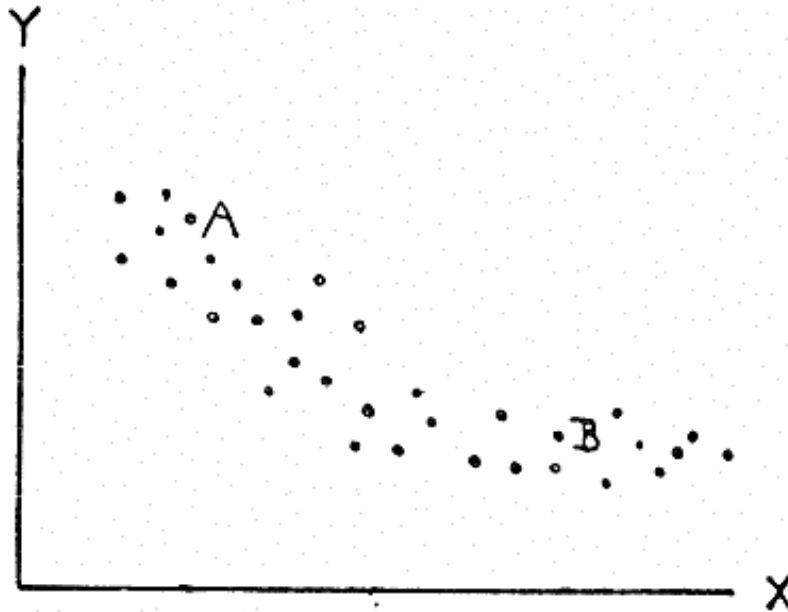

Fig. 4.

den) og en dertil svarende Ordinats (Prisen). Vi har f. Eks. et Aar med lille Produktion og høj Pris (Punktet A), et andet Aar med stor Produktion og lav Pris (Punktet B) o. s. v. Paa den Maade faar vi efterhaanden en hel „Mælkevej“ af Punkter. Problemet bestaar da i at drage den Efterspørgselskurve, hvoraf disse Punkter er fremgaaet.

Hovedvanskeligheden er, at man for at faa en tilstrækkelig

³²⁾ En Bibliografi over saadanne Studier offentliggjort op til 1925 findes i Quart. Journ. of Econ., 1925, S. 539—543.

³³⁾ En Række af de interessante Spørgsmaal, der rejser sig vedrørende Forholdet mellem disse „statistiske Efterspørgselskurver“ og den abstrakte Teoris hypotetiske Kurver, behandles hos *Holbrook Working*: „The statistical determination of demand curves“, Quart. Journ. of Econ. 1925, S. 503—539 og *Elmer J. Working*: „What do statistical 'demand curves' show?“ Quart. Journ. of Econ. 1927, S. 212—235. Tillige har disse Undersøgelser naturligvis stillet Statistikens Teori overfor en Mængde udviklede metodologiske Problemer, jfr. de tidligere anførte Arbejder af *H. L. Moore* og *Henry Schultz* og den deri citerede Literatur.

detailleret Efterspørgselsrække maa have et stort Antal Iagttagelser, og for at faa dem, maa man udstrække Undersøgelsen over et længere Tidsrum, indenfor hvilket Markedsforholdene vil kunne undergaa betydelige Forandringer³⁴⁾.

Mest iøjnefaldende er vel de Forandringer, der følger af Svingningerne i Priseniveauet og Bevægelsen i Folkemængden; disse to forstyrrende Indflydelser har man da og

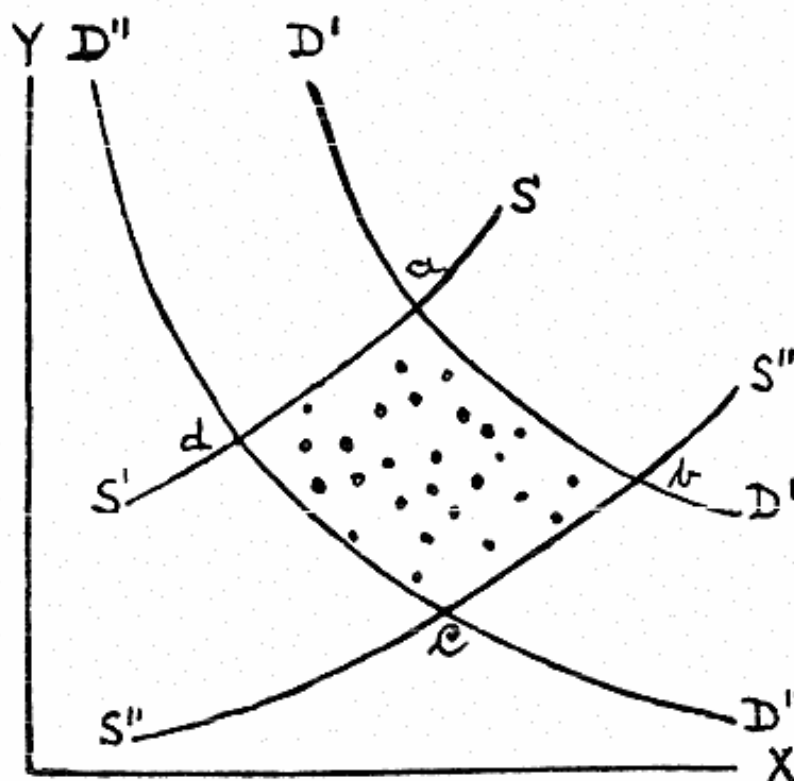

Fig. 5.

saa, lige siden Lehfeldt gjorde sit første Forsøg, været klar over, at man paa en eller anden Maade maatte have elimine-

³⁴⁾ Et interessant Forslag til Omgaaelse af denne Vanskelighed blev fremsat af *Pigou* saa tidligt som i 1910. Det gaar ud paa at sammenstille de Varekvanta, der til en given Pris efterspørges af Personer med forskellig Indkomst, i Stedet for at sammenligne de Kvanta, Folk med samme Indkomst vil efterspørge ved forskellige Priser. Man vilde da kunne benytte Husholdningsregnskaber som Materiale (A method of determining the numerical value of elasticities of demand, *Econ. Journ.* 1910, jfr. *The economics of welfare*, Appendix II The measurement of elasticities of demand, S. 780—86). *Wassily Leontief* sonder mellem „Datenänderungen“, der berører Efterspørgselsens „Struktur“, Kurvens Hældning (slope) d. v. s. Elasticiteten, og saadanne, der kun berører dens „Betingelser“, d. v. s. Kurvens „Niveau“, *Anf. St.* S. 7* ff.

ret³⁵). Men der er ogsaa andre Forhold at tage Hensyn til. Varens Kvalitet kan skifte, Surrogater kan opstaa eller forsvinde og hele Folks Indstilling overfor Varen kan ændres, naar deres Behov eller Indtægt forandrer sig. Det er dette, den økonomiske Teori i Almindelighed udtrykker ved at sige, at Efterspørgselen stiger eller falder, at Efterspørgselskurven forskyder sig til højre eller til venstre³⁶). Ikke mindst i Forbindelse med Konjunkturbevægelserne maa vi antage, at der foregaar saadanne idelige Forskydninger i Efterspørgselen efter de forskellige Varer³⁷). Lad os nu se paa, hvilken Betydning de har for de „statistiske Efterspørgselsrækker“.

Lad os tænke os, at Efterspørgselskurven i Løbet af vor lagttagelsesperiode har kunnet variere mellem D_1 og D_2 , og at Udbudskurven samtidig har kunnet svinge mellem S_1 og S_2 (Fig. 5). Saa maa vi antage, at de Punkter, vore statistiske lagttagelser giver os, vil ligge spredt indenfor Omraadet $abcd$. Paa Grundlag af en saadan Samling Punkter vil det aabenbart være umuligt at tegne nogen Efterspørgselskurve. Den vilde komme til at passe omtrent lige godt og lige daarligt, hvilken Hældning vi end gav den.

³⁵) Ved Beregning af Pris divideret med et Prisindex og Mængde pr. Indbygger eller ved Hjælp af „trend ratios“ eller lign. (jfr. ovenfor S. 9 Note 24).

³⁶) Det er værd at gøre opmærksom paa, at Udtrykket „stigende Efterspørgsel“ bruges i tre forskellige Betydninger. I daglig Tale siger man ofte, at Efterspørgselen efter en Vare er steget, naar blot den omsatte Mængde af en eller anden Grund er vokset, selv om Omsætningen sker til lavere Pris. At dette er lidet logisk, ses imidlertid let, naar man betænker, at man saa f. Eks. i samme Aandedræt kunde sige, at stigende Efterspørgsel efter en Vare tenderer mod at hæve dens Pris, men at en Stigning i Prisen mindsker Efterspørgselen efter Varen (jfr. Edwin Cannan: „The application of the theoretical apparatus of supply and demand to units of currency“, Econ. Journ. 1921, S. 459). Naar Nationaløkonomen taler om stigende Efterspørgsel (jfr. Marshall: Principles S. 97), tænker han derfor i Almindelighed ikke paa, at man paa denne Maade bevæger sig ned ad en given Efterspørgselsrække (-kurve), men paa, at selve Efterspørgselsrækkens Priser er steget (d. v. s. at Kurven er forskudt til højre), saa at en større Mængde kan omsættes til samme Pris som før. *Sidgwick* foreslog (Principles of political economy, London 1887, S. 179) at tale henholdsvis om extension (reduction) og rise (fall) i disse to Tilfælde. *Taussig* bruger Udtrykkene stigende Efterspørgsel „in the market sense“ og „in the schedule sense“. Endelig taler man undertiden om at en Persons Efterspørgsel efter en Vare er steget, naar han giver mere ud til Varen end før; her kan vi altsaa (hvis Efterspørgselen er uelastisk) tale om stigende Efterspørgsel selv om den omsatte Mængde gaar tilbage (increased demand in the elasticity sense; *Taussig*).

³⁷) Jfr. ovenfor S. 9, Note 22.

Men tænker vi os nu i Stedet, at Udbudskurven har varieret langt stærkere end Efterspørgselskurven (Fig. 6), saa kan vi aabenbart ved Udjævning finde en Efterspørgselskurve af den sædvanlige faldende Type, hvis Elasticitet vi derefter kan bestemme. Tænker vi os omvendt, at Efterspørgselskurven har bevæget sig stærkere end Udbudskurven (Fig. 7), kan vi

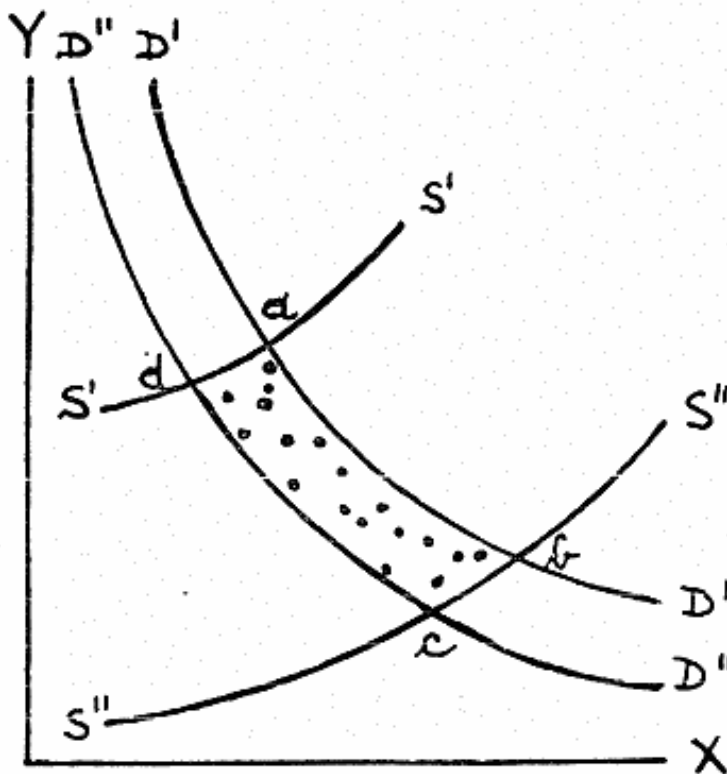

Fig. 6.

ligeledes drage en Kurve gennem vore Data, men det er blot ikke en Efterspørgsels- men en Udbudskurve. De „Punkter“ i Koordinatsystemet, Statistiken kan bestemme, er jo fremgaaet af et Sammenspil af Efterspørgslens og Udbudets Kræfter, og de afspejler derfor ikke nødvendigvis Efterspørgselsforholdene i højere Grad end Udbudsforholdene.

Her har vi efter mit Skøn den simple Forklaring paa den Opdagelse, hvormed Professor *H. L. Moore* i 1914 forbavsede Verden, at medens den sædvanlige faldende Efterspørgselskurve gjaldt for Landbrugsvarer, havde Raajern en *stigende* „Efterspørgselskurve“, saaledes at højere Pris gav større og

ikke mindre omsat Mængde²⁸⁾. I Virkeligheden er Moores Resultat kun, hvad man naturligt maatte vente. Kornproduktionens Størrelse i det enkelte Aar afhænger i høj Grad af

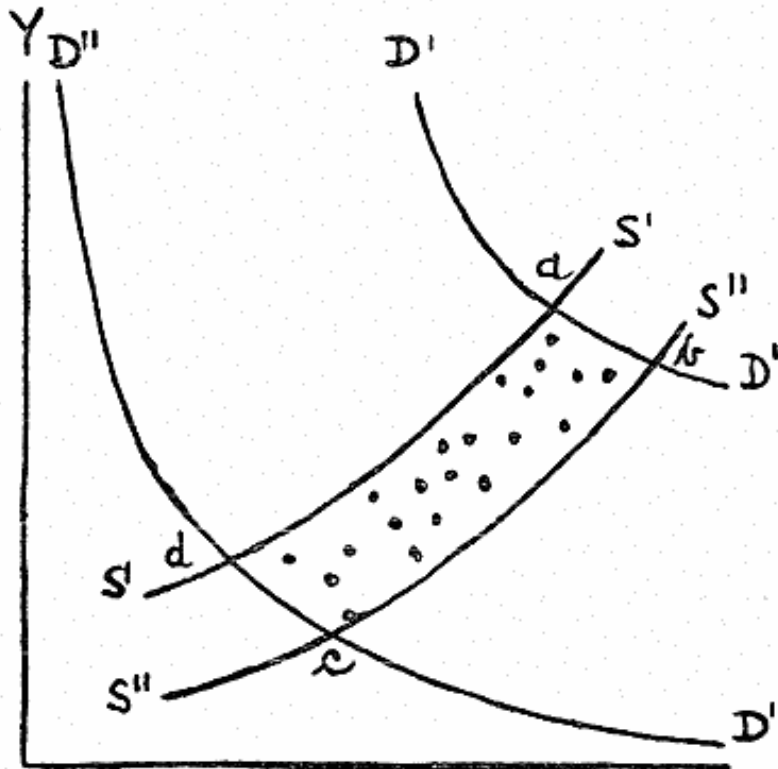

Fig. 7.

²⁸⁾ Economic cycles, S. 110—116, jfr. *P. G. Wrights* Anmeldelse heraf, *Quart. Journ. of Econ.* 1915, S. 638 og *E. J. Working: Anf. St.* S. 222. Moore var naturligvis godt selv klar over, at hans Efterspørgselskurver var af en anden Art end Marshalls. Deres Fortrin skulde netop bestaa i, at de ikke var af *Ceteris paribus*-Typen, som han haanligt affærdigede som „an idol of the static state“, men i Stedet angav den Forandring i omsat Mængde, der vilde følge af en vis Prisforandring i Forbindelse med alle de Ændringer i „alt andet“, i hele den økonomiske Situation, hvoraf en saadan Prisforandring erfaringsmæssigt vil være ledsaget. (*Anf. St.* S. 67, jfr. *Pigou: The economics of welfare*, S. 780, note 2). Man kan derfor ikke uden videre reducere Moores Fremstilling in absurdum blot ved at fremhæve, at det a priori er givet, at den, der byder mest for en Vare, ogsaa først faar sit Behov tilfredsstillet og derfor maa figurere øverst i Efterspørgselsrækken. Men som det vil være fremgaaet af det foregaaende, er det forfejlet, naar Moore betegner sine „statistiske Efterspørgselskurver“ som dynamiske. Ogsaa her holder hans Arbejde sig indenfor Statikens Rammer. Thi den Udjævning, hvorved han finder sine Efterspørgselskurver, svarer ganske til de „Gennemsnit“, hvormed den deduktive Teori sædvanligvis opererer ved Normalprisens Bestemmelse, jfr. ovenfor S. 9 ff. og Professor Bircks Kritik i „Den økonomiske Virksomhed“ II, S. 369.

Vejrforholdene, og er saa tilmed Mulighederne for Lagring og for Udvidelse eller Indskrænkning af eget Forbrug (Opfodring) kun smaa, maa praktisk talt hele Høsten kastes paa Markedet uden Hensyn til Prisen; i saadanne Tilfælde vil Udbudskurven i det korte Marked være meget variabel, medens paa den anden Side Aftrækket af Landbrugsvarer som bekendt er nogenlunde stabilt. Her har vi altsaa samme Situation som paa Fig. 6. Omvendt behøver det ikke nærmere Paavisning, at Efterspørgselen efter industrielle Raavarer er stærkt svingende med Konjunkturerne, og desuden vil sikkert Kravet om Produktionsudgifternes Dækning her spille stærkere ind; trods de Afvigelser, cut throat competition og Hensynet til Generalomkostningerne betinger, tør man derfor nok i Almindelighed gaa ud fra, at det korte Markeds Udbudskurve her svinger mindre stærkt og tenderer mod til Stadighed at holde sig i Nærheden af Omkostningskurven. Her har vi derfor en Situation svarende til Fig. 7. Det kan derfor ikke undre os, at Moores Tal for Raajern som Helhed viser betydelig procentvis Stigning baade i Pris og omsat Mængde i „gode“ Aar og omvendt ringe Stigning eller Nedgang i daarlige Tider³⁹⁾.

³⁹⁾ Om man ved en statistisk Undersøgelse finder en Tilnærmelse til en Efterspørgsels- eller en Udbudskurve afhænger imidlertid ikke blot af de oprindelige Data, man har til Raadighed, men ogsaa af de Korrektioner, man underkaster dem. Det kan tænkes, at de Korrektioner, man foretager, særlig reducerer Forskydningen af en af Kurverne; korrigerer man for Ændringer i Forbrugssædvaner, mindsker man aabenbart Efterspørgselsens Variabilitet. I saa Tilfælde vil den „statistiske Kurve“, man faar, nærme sig til at blive en Efterspørgselskurve, selv om de oprindelige Efterspørgselsrækker fluktuerede lige saa meget som Udbudsrækkerne. Idealet maatte aabenbart være at korrigere Efterspørgsel og Udbud hver for sig for alle forstyrrende Indflydelser; derved kunde man endog tænkes at naa til at udlede baade en Efterspørgsels- og en Udbudskurve af de samme Data. Naar saaledes Johan Åkerman (Anf. St. S. 125—130) konstaterer, at der ikke blot er en negativ Korrelation mellem Hvedepriisen den 1. December og Hvedeproduktionen i samme Aar, men tillige en lige saa udpræget positiv Korrelation mellem denne Hvedepris og Produktionen i det følgende Aar, er dette ikke, som han mener, „en farlig stöt mot Moores 'law of demand'“, men blot et Eksempel paa, hvorledes man undertiden af samme statistiske Materiale kan udpresse Oplysninger baade om Efterspørgsel og Udbud. Noget andet er, at Moores Benyttelse af sine „Efterspørgselskurver“ i sin Forklaring af de økonomiske Perioder sikkert er fuldstændig forfejlet (jfr. Åkerman: Anf. St. S. 114 og Warren M. Persons: „On the variate difference correlation method and curve fitting“, Quart. Publ. of the Amer. Stat. Ass., 1917, S. 37—39).

VI.

Disse Betragtninger maner til Forsigtighed ved Benyttelsen af de statistiske Efterspørgselskurver. Trods alt, hvad de har lært os, maa vi stadig i de fleste Tilfælde nøjes med i Almindelighed at pege paa forskellige Egenskaber ved Varerne, der tenderer mod at gøre deres Efterspørgsel elastisk eller uelastisk, og saa spekulere over, i hvilken Kombination disse Egenskaber maa antages at forekomme hos den Vare, hvori vi i Øjeblikket er interesseret. Paa den Slags Kombinationer indeholder Professor Bircks fornøjelige Kapitel jo en Række fortræffelige Eksempler⁴⁰⁾.

Blandt de Egenskaber, Professor Birck omtaler, har jeg altid haft lidt svært ved at se, at Efterspørgselen i al Almindelighed skulde være mere elastisk efter Varer med flere Anvendelser end efter Varer med kun een Anvendelse. Professor Birck begrundes — ligesom Marshall — Forskellen med, at hvor en Vare kan bruges paa flere Maader, kan vi i Tilfælde af en Prisstigning nøjes med at opgive de mindst vigtige Anvendelser⁴¹⁾. Men hvem siger, at ikke selv de er vigtigere end den ene Anvendelse, vi kan gøre af en helt anden Vare. Det maa komme an paa Intensiteten af de Behov, de to Varer tilfredsstiller i de forskellige Anvendelser, paa Velstanden hos de forskellige Klasser af Efterspørgere, paa Mulighederne for at fremskaffe Surrogater etc. — kort sagt paa alle de andre Egenskaber, Professor Birck nævner som bestemmende for Elasticiteten. Kun hvor to Varer kan tilfredsstille det samme Behov, og den ene af dem desuden kan bruges i en anden Anvendelse, vil denne sidste vel nok i Almindelighed have den mest elastiske Efterspørgsel. Ellers kan vi blot sige, at hver Gang, der opdages en ny Anvendelse for en Vare, vil dens Efterspørgsel blive mere elastisk end Efterspørgselen efter denne samme Vare var i Forvejen⁴²⁾, men ikke, om den vil være mere eller mindre elastisk end Efterspørgselen efter helt andre Varer, der kun kan bruges paa en enkelt Maade.

Desuden siger Professor Birck som bekendt, at Varer med ringe relativ Betydning for Budgettet har uelastisk Efter-

⁴⁰⁾ Jvfr. ogsaa *Harald Westergaard: Læren om Grænsenyttens, Natøk. Tidsskr. 1919, S. 483.* En Egenskab, som Prof. Birck ikke nævner, men som ogsaa spiller en Rolle for Elasticiteten, er Varens *Forgængelighed*. Letfordærlige Varer har en langt mindre elastisk Efterspørgsel end Varer, der kan holde sig i længere Tid. (Se *Marshall: Anf. St. S. 107*). . . .

⁴¹⁾ Læren om Grænseværdien, S. 134, jfr. *Marshall: Principles, S. 108.*

⁴²⁾ Jfr. hvad der siges herom i Læren om Grænseværdien, S. 221—22.

spørgsel — Muskatnødden er det klassiske Eksempel — og at omvendt Varer, der lægger Beslag paa en stor Del af vor Indtægt, har elastisk Efterspørgsel. Tænker vi os imidlertid, at en enkelt Vare havde saa stor relativ Betydning for Budgettet, at den beslaglagde hele vor Indtægt — og dækkede alle vore Behov — er det klart, at Efterspørgselskurven for en saadan „Generalvare“ ved uforandret Indtægt maa have Elasticiteten 1; vi vilde under alle Omstændigheder bruge hele vor Indtægt til den, enten vi fik lidt eller meget af den til Gengæld⁴³). Vi maa derfor slutte, at jo større relativ Betydning en Vare har i vort Budget, des nærmere vil dens Efterspørgselselasticitet være ved 1. Professor *Pigou* kommer derfor til den Konklusion, at Varer, der har stor relativ Betydning i Budgettet, hverken kan have saa elastisk eller saa uelastisk en Efterspørgsel som Varer, der kun betyder lidt⁴⁴). Dette hænger sammen med, at de andre Ting, der bestemmer vor Attraa efter Varen — om det er en Nødvendighedsvare, om den er dybt rodfæstet i vort Forbrug, om der findes Surrogater for den etc. — kun faar Lov til at virke uindskrænket ind paa Efterspørgselskurvens Form, naar Udgiften til Varen er forholdsvis ringe; kun under denne Forudsætning har vi Lov at antage, at Efterspørgselskurven har samme relative Faldhastighed som Nyttekurven; thi kun under denne Forudsætning vil Indtægtens Grænsenyttelse være upaavirket af, om der købes lidt eller meget af den paagældende Vare. Jo mere den kommer til at betyde i Budgettet, des stærkere gør Indflydelsen paa Indtægtens Grænsenyttelse sig gældende, indtil den altsaa i det ekstreme Tilfælde med en enkelt „Generalvare“ gør dennes Efterspørgselskurve til en rektangulær Hyperbel uden Hensyn til, hvordan dens Nyttekurve maatte være beskaffen. Saa vidt jeg kan se, har *Pigou* derfor Ret i, at Varer med stor relativ Betydning for Budgettet *hverken* kan have en meget elastisk eller en meget uelastisk Efterspørgsel. Man kunde maaske stille sig lidt mere tvivlende overfor hans omvendte Paastand, at Varer

⁴³) Den Omstændighed, at en Prisforandring eventuelt vil blive imødegaaet med en Ændring i den Andel af Indkomsten, der opspares, forandrer naturligvis intet i dette Ræsonnement. Thi ogsaa den opsparede Indtægt efterspørger Varer; ogsaa den maa altsaa i dette Tilfælde investeres i „Generalvaren“.

⁴⁴) *The economics of welfare*, S. 263. *Arthur Satz*, som (uden Kildeangivelse) gengiver *Pigou's* Betragtning, henfører den pudsigt nok til Professor *Birck*, aabenbart ved en Misforstaaelse af *Pigou's* Citering af *Birck*. (Se „Der Begriff der „Elasticität“ in der theoretischen Nationalökonomie“, *Archiv für Sozialw. und Sozialp.* 1927, Bd. 57, S. 352).

med ringe relativ Betydning for Budgettet *ikke blot* — som Professor Birck siger — kan have en meget uelastisk Efterspørgsel, *men ogsaa* undertiden har en meget elastisk Efterspørgselskurve, idet man kunde pege paa, at selve den Omstændighed, at Behovet er elastisk og ikke mættes, selv ved stærkt udvidet Forbrug, maa bevirke, at Udgiften til Varen tenderer mod at brede sig paa Budgettet. Men det vil dog næppe være vanskeligt at nævne Eksempler, hvor baade Nytte- og Efterspørgselskurve er udpræget elastiske, men hvor Varen alligevel kun har yderst ringe Betydning i sine Køberes Budget; det gælder i Virkeligheden de fleste Luksusvarer⁴⁵).

Det Forhold, Prof. Pigou her har peget paa, at den enkelte Forbrugers Efterspørgsel taget i sin Helhed ved uforandret Indtægt nødvendigvis maa have Elasticiteten 1, er det ogsaa i andre Henseender vigtigt at holde sig klart for Øje⁴⁶). Set fra dette Synspunkt bliver Spørgsmaalet om Efterspørgselens større eller mindre Elasticitet identisk med Spørgsmaalet om, hvilke Varer det er, der især faar deres Omsætning forøget eller formindsket, naar en bestemt Varepris forandrer sig. Stiger en eller anden Vare i Pris, har Forbrugeren kun Valget imellem at mindske sit Forbrug af denne Vare eller at bruge mindre af en eller flere andre Varer; saa længe hans Pengeindkomst holder sig uforandret, er det umiddelbart indlysende, at han efter Prisstigningen kun kan raade over en mindre samlet Varemængde end før. Men naar man nøjes med at betragte Efterspørgselens Elasticitet for hver Vare for sig, kommer man let til at overse disse videre Virkninger. Saa husker man ikke altid paa, at naar en Prisstigning paa en Vare med uelastisk Efterspørgsel kun

⁴⁵) Forøvrigt er ogsaa det ved første Øjekast saa indlysende Forhold, at Luksusvarer tenderer mod at have elastisk, Nødvendighedsvarer mod at have uelastisk Efterspørgsel blevet betvivlet. Professor *Seligmann* paastaar saaledes (*The shifting and incidence of taxation*, New York 1927, S. 229—230), at baade udprægede Luksusvarer og egentlige Nødvendighedsvarer viser ringe Efterspørgselselasticitet, og at det kun er „moderate comforts“, som har en betydelig Elasticitet, og pudsigt nok gøres en lignende Betragtning gældende allerede af *Cournot* (*Anf. St. S. 140—141*). Denne Indvending taber dog sin væsentligste Betydning, naar vi husker paa, at en Vares Karakter af Luksus eller Livsfornødenhed kun er een af de Egenskaber, hvorpaa Elasticiteten beror; hvis en udpræget Luksusvare alene tilhører et decideret Rigmandsforbrug, d. v. s. kun købes af Folk, der er saa rige, at de kan tilfredsstille praktisk talt alle deres Behov helt til Mætningspunktet, og hvis der kun er ringe Mulighed for ved et Prissald at drage en ny Køberklasse ind som Efterspørgere, vil disse Egenskaber paa Trods af en „flad“ Nyttekurve kunne gøre Efterspørgselen uelastisk.

⁴⁶) Jfr. *Heckscher*: *Anf. St. S. 1—8*.

medfører ringe Indskrænkning i Omsætningen, saa betyder dette ingenlunde, at en saadan Prisstigning ikke har nogen større Indflydelse paa det økonomiske Liv, men det betyder blot, at det her er andre Varer, hvis Forbrug og Produktion maa indskrænkes⁴⁷⁾. Naturligvis kan man tænke sig det Tilfælde, at hvis det f. Eks. blot er en Monopolist, der har iværksat Prisstigningen, kan han bagefter med sin øgede Indkomst efterspørge nøjagtig de samme Varer, som den øvrige Befolkning maa give Afkald paa, men det sandsynligste er selvfølgelig, at den sekundære Virkning af Prisstigningen vil være mindsket Efterspørgsel efter nogle Varer, øget Efterspørgsel efter andre⁴⁸⁾.

VII.

Med en given Indkomst er det altsaa klart, at Vareefterspørgselen i sin Helhed maa have Elasticiteten 1. Men hvorledes forholder det sig med selve vor Efterspørgsel efter Indkomst? Hvorledes er dens Elasticitet? Det Spørgsmaal har Nationaløkonomien jo i Almindelighed behandlet fra det modsatte Synspunkt; man taler som oftest ikke om Elasticiteten i Efterspørgselen efter Realindkomst, men om Elasticiteten i Udbudet af de produktive Tjenester, for hvilke Indtægten erhverves i Bytte. Men der er næppe nogen Tvivl om, at en Overførelse af Begrebet Efterspørgselens Elasticitet fra den enkelte Vare til den samlede Realindkomst⁴⁹⁾ kan være os en Hjælp f. Eks. til at kaste Lys over det stærkt omstridte Spørgsmaal, hvorledes en Skat eller en Ændring i

⁴⁷⁾ Det glemmer f. Eks. *Arthur Salz*; se anf. St. S. 391.

⁴⁸⁾ Vi kan ogsaa i denne Forbindelse minde om, at hele det komplicerede Spørgsmaal om, i hvilken Grad de forskellige Produktionsfaktorer er komplementære eller rivaliserende (se herom *Marshall*: Principles of Economics, S. 665, *Pigou*: The Economics of welfare, S. 657 ff. og *Dalton*: The inequality of incomes, 2. Udgave London 1925, S. 190 ff.) hænger sammen med Spørgsmaalet om Efterspørgselens Elasticitet. Thi Elasticiteten i Efterspørgselen efter een Faktor paavirkes af Elasticiteten i Udbudet af de øvrige Faktorer og paavirkes forskelligt deraf, naar Faktorerne er komplementære og naar de er rivaliserende. Hvis A og B er komplementære, vil, alt andet lige, A's Efterspørgsel være des mere elastisk, jo større Udbudets Elasticitet er for B; er Faktorerne derimod rivaliserende, vil A's Efterspørgsel være des mere uelastisk, jo større Udbudets Elasticitet er for B.

⁴⁹⁾ Se herom f. Eks. *D. H. Robertson*: Banking policy and the price level, London 1926, Kap. II, *Hugh Dalton*: Principles of public finance, 2. Udg. London 1929, S. 100—108 og *Lionel Robbins*: On the elasticity of demand for income in terms of effort, *Economica*, 1930, S. 123—129.

Arbejds løn eller Kapitalrente vil paavirke Folks Vilje til at arbejde eller spare⁵⁰).

Den, der ikke før har tænkt over dette Spørgsmaal, vil vel i første Øjeblik være tilbøjelig til at betragte det som selvindlysende, at en højere Aflønning (eller en lavere Skat) vil gøre Folk villige til at præstere en større Mængde Arbejdsanstrengelse eller Venteoffer. Ikke des mindre er flere fremragende Nationaløkonomer kommet til det stik modsatte Resultat, at større Vederlag tværtimod tenderer mod at give mindre Udbud af Arbejde og Venten⁵¹). Saaledes skriver Professor Pigou⁵²), at naar man ved Beskatning tager en Del af en Mands Indtægt fra ham, hæves hans Indkomsts Grænsenytte, medens Arbejdets Grænseulyst forbliver uforandret, og han slutter derfor, at Manden vil præstere mere Arbejde og tjene flere Penge, indtil der igen kommer Ligevægt mellem Grænsenytte og Grænseulyst. En tilsvarende Opfattelse udtrykt i endnu mere generel Form kommer frem hos den udmærkede amerikanske Teoretiker Professor Frank H. Knight⁵³). Han siger udtrykkelig, at for saa vidt Mennesker handler rationelt, vil de ved en højere Løn fordele deres Tid imellem at tjene Penge og holde fri paa en saadan Maade, at de vel tjener flere Penge end før, men dog samtidig arbejder kortere. Knights Begrundelse herfor lyder yderst bestikkende. Lad os tænke os, siger han, at en Mand ved en højere Styk- eller Timeløn bliver ved at arbejde lige saa meget som før og altsaa faar en med Lønforhøjelsen proportional Forøgelse af sin Indtægt. Han vil da udvide sit Forbrug af en hel Del af de Varer, han hidtil har brugt, og tillige begynde at købe en Del Ting, han ikke før har haft Raad til. Men skal samme Udlæg vedblivende give ham samme Nytte paa alle Omraader, maa han aabenbart bruge en Del af sin større Indtægt til at købe sig øget Fritid for; han maa altsaa købe en Del af sin tidligere Arbejdstid tilbage, eller — som Knight elegant udtrykker det — „bruge en Del af Pengene til at lade være at tjene dem“.

⁵⁰) Virkningerne paa det faktiske Udbud af Arbejde eller Venten vil selvsagt tillige afhænge af, hvorledes de paagældende Forandringer influerer paa den enkeltes Evne til at arbejde eller spare og — i det lange Løb — eventuelt tillige paa Befolkningens Størrelse.

⁵¹) Det var i Virkeligheden en tilsvarende Betragtning, der laa bag Merkantilismens Lære om Ønskeligheden af lav Løn; se *Edgar S. Furniss: The position of the laborer in a System of nationalization*, Boston og New York 1920, S. 118 og 131.

⁵²) *A study in public finance*, London 1928, S. 83—84.

⁵³) *Risk, uncertainty and profit*, Boston og New York 1921, S. 117—118.

Lad os nu se, hvorledes dette Spørgsmaal tager sig ud, naar vi betragter Villigheden til at præstere visse Mængder Arbejde og Venten som bestemt af Elasticiteten i Folks Efterspørgsel efter Indkomst. Saa tænker vi os altsaa, at Arbejderen og Kapitalisten i Produktionen tilbyder sig Realindkomst for sit Arbejde eller sin Venten⁵⁴⁾. Vi afsætter da som sædvanlig

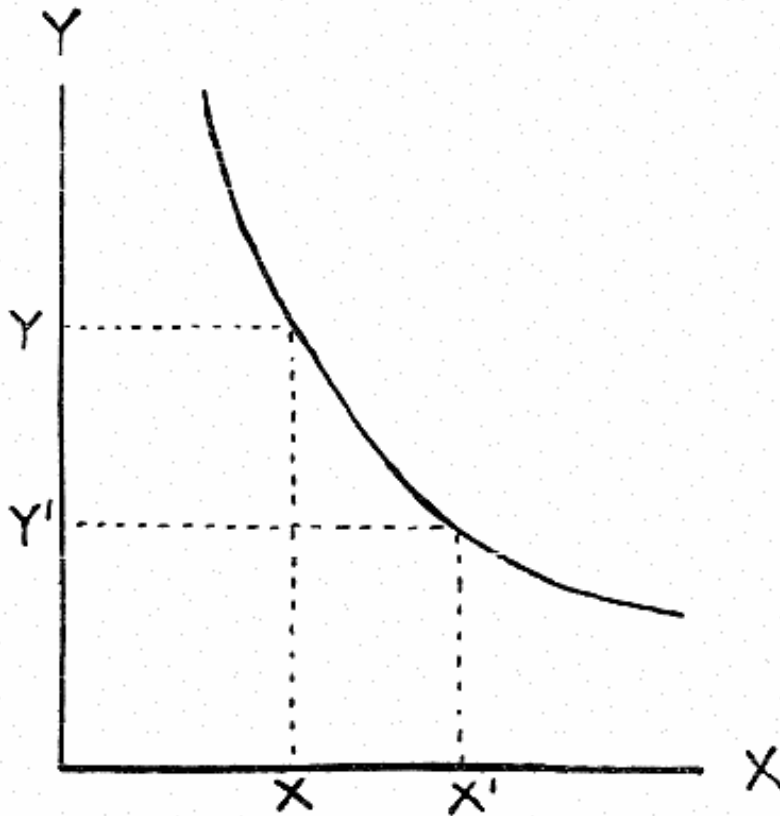

Fig. 8.

Mængde ud ad Abscisseaksen og Pris op ad Ordinataksen (Fig. 8). Mængden er her den Realindkomst, der efterspørges — et vist Antal Kvanta af Professor Bircks „Generalvare“⁵⁵⁾ eller

⁵⁴⁾ Skønt Udbudet af Jord naturligvis i en vis Forstand er uelastisk, gælder den her udviklede Betragtning i Virkeligheden ogsaa for Jordejeren. Han vil, naar Kornprisen og Jordrenten stiger, kunne tillade sig at lade mere af den rentebærende Jord ligge hen som Park, Sportsplads, Jagtrevier etc. (jfr. *Knight*: Anf. St. S. 118). Det bør maaske for en Sikkerheds Skyld tilføjes, at dette selvfølgelig ikke betyder, at højere Kornpris og stigende Jordrente giver mindre Kornudbud, men blot, at Kornets Udbudskurve stiger brattere, end den ellers vilde gøre; Dyrkningsgrænsen udvides naturligvis baade ekstensivt og intensivt, men heroverfor staar altsaa, at noget af den intramarginale Jord eventuelt gaar ud af Drift.

⁵⁵⁾ Jfr. Læren om Grænseværdien S. 55.

simpelt hen et vist Antal Kroner af konstant Købeevne; Prisen paa Indkomsten er den Mængde Arbejde eller Venten, der maa præsteres for at erhverve en Krone eller et Kvantum af Generalvaren; denne sidste Størrelse er aabenbart omvendt proportional med Aflønningen. Vi kan da tegne en „Efterspørgselskurve for Realindkomst“ og af den aflæse, at naar f. Eks. Arbejdslønnen er saadan, at der maa afgives y „Arbejdsenheder“⁵⁶⁾ for at tjene en Krone, vil Arbejderen ønske at tjene en Dagløn paa x Kroner og altsaa ialt præstere yx Arbejdsenheder. Stiger nu Lønnen, saa at der kun skal ydes y_1 Arbejdsenheder pr. Krone, vil Daglønnen stige til x_1 Kr. Om Arbejdsudbudet — y_1x_1 — bliver større eller mindre end før, vil aabenbart bero paa, om Elasticiteten i Efterspørgselen efter Realindkomst er større eller mindre end 1. Omsat i denne Sprogbrug gaar Pigous og Knights Paastand altsaa ud paa, at denne Elasticitet altid vil være mindre end 1, medens det populære Lægmandssynspunkt implicerer, at den altid er større end 1.

Det er klart, at det vilde have mindst lige saa stor praktisk Interesse at kende Efterspørgselsens Elasticitet her som ved de enkelte Varer. Har Pigou og Knight Ret, kan jo f. Eks. en Finansminister spare sig mange Bekymringer; thi saa betyder hver ny Omdrejning af Skatteskruen jo blot, at Folk vil arbejde haardere og spare mere, og det er hen i Vejret at tale om, at Skattetrykket lammer Kapitaldannelsen og dræber Initiativ og Arbejdslyst. Men Spørgsmaalet er, om det er muligt a priori at ræsonnere sig til, hvorledes Elasticiteten i Efterspørgselen efter Realindkomst maa være. Og netop, naar Spørgsmaalet stilles i den Form, forekommer det mig, at Svagheden baade i den populære Opfattelse og i det Pigou-Knightske Ræsonnement kommer tydeligt frem.

Det er ikke tilstrækkeligt, naar Professor Pigou siger, at et Skattepaalæg hæver Indtægtens Grænsenyttelighed, men lader Arbejdets Grænseulyst uændret og derfor maa udløse et større Arbejdsudbud. Thi samtidig sker der een Ting til. Det er rigtigt nok, at Nyttens af den sidste Krone bliver større, men samtidig maa der ogsaa præsteres mere Arbejde for at tjene en Krone. Ombytningsforholdet mellem Indtægt og Arbejds- mængde forskyder sig; Prisen paa Realindkomst stiger udtrykt i Arbejdsenheder. Og saa kan man lige saa lidt her som ved de enkelte Varer vide paa Forhaand, om der ialt vil

⁵⁶⁾ Hvad enten man nu vil maale dem i „Energidoser“ eller Arbejdsanstrengelse (effort, disutility) eller simpelt hen i Arbejdstimer.

blive givet flere eller færre Arbejdsenheder ud end før til at købe Indtægt for. Lige saa lidt som vi af den Omstændighed, at Nyttekurven for den enkelte Vare er faldende, kan slutte, at dens Efterspørgsel altid har en Elasticitet, der er mindre end 1, lige saa lidt kan vi, fordi Indtægtens Grænsenyttelse er faldende, hævde, at Efterspørgselen efter Indkomst altid er uelastisk. Vi kan kun slutte, at Efterspørgselskurven ogsaa i dette Tilfælde maa være faldende, men ikke, hvor stor dens Faldhastighed maa være⁵⁷⁾.

Ogsaa Knight overser denne Ændring i Ombytningsforholdet mellem Realindkomst og Arbejdsmængde. Naar han gaar ud fra, at en Lønforhøjelse vilde sætte en Arbejder, der blev ved at arbejde lige saa meget som før, i Stand til at udvide sit Vareforbrug proportionalt med Lønstigningen, regner han aabenbart med uforandrede Priser paa de Ting, Arbejderen køber. For saa vidt angaar Priserne udtrykt i Penge er der naturligvis heller ikke noget i Vejen herfor. Men det er ikke dem, der er det afgørende. Hvad det her kommer an paa, er Varesnes, d. v. s. Realindkomstens Pris udtrykt i Arbejdsenheder, og den forandres eo ipso, naar Lønnen ændres. Og saa er det stadig et aabent Spørgsmaal, om Arbejderen ialt vil give flere eller færre Arbejdsenheder ud for Indkomst. Thi naar Knight slutter, at en Del af den forøgede Indkomst i Henhold til Indifferensens Lov under alle Omstændigheder maa anvendes til at købe mere Fritid for, tager han ikke i Betragtning, at naar Lønnen stiger, saa at man for en Times Arbejde kan købe sig mere Realindkomst end før, saa betyder det, at Prisen paa Fritid udtrykt i Realindkomst er steget. Og saa kan man ikke vide, om Arbejderen vil give Afkald paa flere eller færre Timers Løn end før for at skaffe sig Fritid.

Vi maa altsaa opgive a priori at bestemme, hvorledes ændret Aflønning vil paavirke Arbejds- og Sparevilje; det vil afhænge af de faktiske Forhold i de enkelte Tilfælde og kan kun konstateres gennem Erfaring, selv om der er adskillige Forhold, som tyder paa, at Elasticiteten i Efterspørgselen efter Indtægt er mindre, end man populært forestiller sig⁵⁸⁾. Det er som

⁵⁷⁾ Pigous Tankegang maatte altsaa konsekvent gennemført lede til at betragte Elasticiteten i Efterspørgselen for alle Varer som liggende mellem 0 og 1. Ved et ejendommeligt Tilfælde er det netop denne — aabenbart urigtige — Forudsætning, Heckscher synes at benytte i den tidligere citerede Artikel; se ovenfor S. 3 Note 8.

⁵⁸⁾ Jfr. *Hugh Dalton*: *Anf. St.* S. 107, *Lindahl*: *Die Gerechtigkeit der Besteuerung*, Uppsala 1919, S. 206—08 og *Ragnar Frischs* interessante

bekendt ogsaa det Resultat, Professor *Birck* kommer til i sin Analyse af „Arbejdets subjektive Pris“⁵⁹). Hans Ræsonnement har en vis overfladisk Lighed med *Pigous*. Han siger, at Arbejderen vil blive ved at arbejde, indtil Nytten af sidste Times Løn er lig sidste Times Arbejdsulyst. Hans Formel lyder som bekendt:

$$p \cdot u_{pm} = u_l \cdot q^t.$$

Tilsyneladende er Forskellen altsaa blot, at *Pigou* opererer med kontinuierlige Overgange og uendelig smaa Forandringer i Grænsenytt og Grænseulyst, medens Professor *Birck* her som saa ofte regner med sidste „Bytteenhed“⁶⁰). Men i Virkeligheden ligger Forskellen dybere. Thi Professor *Birck* gør udtrykkelig opmærksom paa, at Nytten af den sidste Times Løn er et Produkt af to Variabler: Indtægtens Grænsenytt (u_{pm}) og Ombytningsforholdet mellem Arbejde og Indkomst (p Kr. pr. Arbejdstime), og dette vedbliver selvfølgelig at gælde, selv om Enheden (Timen) gøres uendelig lille. Det er netop, fordi disse to Faktorer altid varierer i modsat Retning, at man ikke paa Forhaand kan sige, om det nye Ligevægtspunkt vil give et større eller et mindre Udbud end det gamle.

VIII.

Til sidst maa jeg lige nævne, at Efterspørgselens Elasticitet ogsaa spiller en Rolle i Pengeteorien, saa vist som det jo netop er en Forudsætning for Kvantitetsteorien i dens strengeste Form, at Efterspørgselen efter Penge har Elasticiteten 1; kun under den Forudsætning gælder jo nemlig *Humes* epokegørende Paavisning af, at en stor og en lille Pengemængde

Forsøg paa at konstruere Pengenes Grænsenyttkurve for Medlemmer af „Union des Coopérateurs“ i Paris (Sur un problème d'économie pure, Særtryk af Norsk Matematisk Forenings Skrifter, Serie 1, Nr. 16, Oslo 1926, S. 28 ff.). Cfr. derimod *Schönheyder*: Bør skattebyrden fordeles efter et progressivt beskatningsprincip, Statsök. Tidsskr. 1907, S. 143—47.

⁵⁹) Læren om Grænseværdien S. 154—55. Jfr. ogsaa *Harald Westergaard*: Indledning til Studiet af Nationaløkonomien, Kbhvn. 1891, S. 64—67, Nationaløkonomien i Hovedtræk, 2. Udg. Kbhvn. 1912, S. 176—78, og Læren om Grænsenytt. Natök. Tidsskr. 1919, S. 484, samt *Ragnar Frisch*: Kvantitativ formulering av den teoretiske økonomiks lover, Statsök. Tidsskr. 1926, S. 322 ff. Forøvrigt bemærker allerede *Ricardo*, at „happiness is the object to be desired, and we cannot be quite sure that, provided he is equally well fed, a man may not be happier in the enjoyment of the luxury of idleness than in the enjoyment of the luxuries of a neat cottage and good clothes“. (Letters to Malthus, Bonars Udg. Oxford 1887, S. 138—39).

⁶⁰) Jfr. Læren om Grænseværdien S. 25.

har samme Værdi. Kvantitetsteorien gaar med andre Ord ud fra, at Efterspørgselen efter Penge ikke er en Efterspørgsel efter saa og saa mange Pengestykker, men efter et Omløb med en vis konstant Købeevne⁶¹⁾. Men denne Efterspørgsel efter Penge til Brug som Omsætningsmidler eller Regnetegn maa naturligvis ikke forveksles med Efterspørgselen efter Indkomst, selv om vi ofte udtrykker Realindkomsten i Penge, hvis Købeevne vi saa forudsætter uforandret. Det er ikke Indkomsten i sin Helhed, det her kommer an paa, men kun den Del af den, Folk ønsker at holde mobil paa Bankkonto eller i Tegnebogen, og Kvantitetsteoriens berømte „ceteris paribus“ betyder derfor i Virkeligheden blot, at den gaar ud fra, at Folk vil holde den samme Andel af deres Indtægt (og Formue) rede i Kasse uden Hensyn til Prisniveauets Højde⁶²⁾.

IX.

Prøvestenen for vore videnskabelige Begrebers og Metoders Frugtbarhed maa søges i de Resultater, hvortil de fører, og ingen, der er fortrolig med Professor Pigous og de andre Cambridge Økonomers Skrifter eller med moderne teoretisk Økonomi i det hele taget, kan være blind for, hvor mangeartede og betydningsfulde Resultater Nationaløkonomiens Teori har

⁶¹⁾ Se f. Eks. *Knut Wicksell: Föreläsningar i nationalekonomi II*, 3. Udg. Lund 1929, S. 18 og 133; *Cassel: Theoretische Sozialökonomie*, S. 407—08; *Marshall: Money, credit and commerce*, Appendix C, jfr. Bk. I Ch. IV; *Irving Fisher: The purchasing power of money*, New York 1911, Ch. II § 5 og Ch. VIII med tilhørende Appendix; *F. W. Taussig: Principles of economics*, I S. 139 og 234; *Pigou: „The exchange value of legal-tender money“* i *Essays in applied economics*, London 1923 (oprindeligt trykt i *Quart. Journ. of. Econ. Nov. 1917*); *Keynes: A tract on monetary reform*, London 1923, ch. III; *D. H. Robertson: Money*, revideret Udgave, London 1928, S. 32 og 38.

⁶²⁾ Se herom *R. G. Hawtrey: Currency and credit*, 3. Udg., London 1928, S. 39—40, jfr. ogsaa *Aftalion: Monnaie, prix et changes*, S. 177. Overfor *Edwin Cannans* Paastand om, at Elasticiteten i Efterspørgselen efter Penge er mindre end 1 (se *Econ. Journ.* 1910, S. 396 og 1921, S. 458—460), indrømmer *Pigou*, at Ændringer i Udbuddet af Penge kan fremkalde Forandringer i Efterspørgselen (∴ ændre Folks Sædvaner m. H. t. hvor stor Kasse, de vil ligge med), men han vil anskue disse Forandringer som Forskydninger i selve Efterspørgselskurven, der lader dens Hældning og dermed Elasticiteten uberørt. „Other things being equal, if there was no reaction on demand, an increase in the supply of legal tender ought always, since the elasticity of demand is equal to unity, to raise prices in the proportion in which the supply has increased. But, since in fact there is a reaction on demand, it will not do this“ (*Anf. St.* S. 195). Selv om Logiken vel dermed er reddet, maa man give *Hawtrey* Ret i, at Teorien i denne Form er steril.

vundet ved at tage Efterspørgselens Elasticitet med i Betragtning. Naar jeg ikke ved denne Lejlighed er kommet ind paa en nærmere Omtale af disse Resultater⁶³), men i Stedet har holdt mig til nogle af de teoretiske og praktiske Vanskeligheder, der rejser sig, naar man prøver paa at operere med Elasticitetsbegrebet, er det ud fra den Opfattelse, at Undervisningen i Økonomiens Teori ikke alene skal meddele Studenten det færdige Resultat af andres Analyse af økonomiske Problemer, men ogsaa — og først og fremmest — skal tage Sigte paa at udvikle hans egen Evne til at tænke over økonomiske Spørgsmaal. Økonomiens Teori er — som Keynes engang har sagt⁶⁴) — en Metode og ikke en Samling Læresætninger; det er „an apparatus of the mind, a technique of thinking“. De Begreber, vi benytter, er Redskaber for vor Tanke, og kun ved at skærpe og forbedre det Værktøj, vi giver Fremtidens Økonomer i Hænde, kan vi gøre os Haab om, at deres Resultater skal stille Fortidens i Skygge.

⁶³) *Marshall* selv gjorde især Anvendelse af Begrebet i sin geniale Analyse af Virkningerne paa det internationale Bytteforhold af Told, Ændringer i et Lands Efterspørgsel efter andre Landes Produkter etc. (Se herom *Money, credit and commerce*, Bk. III og Appendix J; jfr. ogsaa *Official papers*, London 1926. S. 370—420). Hans Konklusioner blev uddybet af *Edgeworth* i de berømte Artikler i *Economic Journal* for 1894 om „The pure theory of international values“, og de har siden spillet en fremtrædende Rolle i de ivrige Diskussioner, der fra Tid til anden har været ført i England om Forskydningerne mellem Import- og Eksportvarernes Priser og deres Konsekvenser. At den Marshall-Edgeworth'ske Tankegang kan hjælpe os i Analysen af den Mekanisme, hvorved Betaling af Krigsskadeerstatninger eller i det hele taget internationale Kapitaloverførsler finder Sted, haaber jeg i en nær Fremtid at kunne vise i anden Forbindelse.

I øvrigt er det ikke saa meget Marshall selv som hans Elev og Efterfølger Professor *Pigou*, der har vist, hvilken vidtstrakt Brug der kan gøres af Begrebet Efterspørgselens Elasticitet (se *The economics of welfare, Industrial fluctuations, A study in public finance*, passim). Mest berømte er maaske hans Konklusioner vedrørende Virkningerne af et ændret Udbud af en Produktionsfaktor paa dens absolute og relative Andel i Nationalindkomsten (se *The economics of welfare*, S. 662 ff., jfr. *Dalton: The inequality of incomes*, S. 188—189 og *Arthur Salz: Anf. St.* S. 355 ff).

I tysk Nationaløkonomi har Begrebet Efterspørgselens Elasticitet ikke hidtil vundet synderlig Indpas. Et — dog i mange Henseender uklart — Forsøg paa at bringe det i Anvendelse gøres af *Fr. Eulenburg: Die Preisbildung in der modernen Wirtschaft, i Grundriss der Sozialökonomik IV 1*, Tübingen 1925.

⁶⁴) Se Fortalen til H. D. Henderson: *Supply and demand*, London og Cambridge 1922, S. VI.